

**A 14–15. századi bolognai egyetem könyvkultúrájának
egy magyar vonatkozású kódexe**

Az Österreichische Nationalbibliothek Cod. 2042. jelzetű 14. századi kódexe Johannes Andreae *Glossa ordinaria in Librum sextum*, valamint *Lectura in arborem affinitatis* című művét tartalmazza. Az 1350-es évekre datált, Niccolò di Giacomo da Bologna fiatalkori miniaturáival és műhelyében készített díszítéseket is tartalmazó kézirat 1548-ig Magyarországon volt használatban. Az egykori Hofbibliothekben 1576 óta tartják számon.¹ A kódexszel eddig csak művészettörténeti szempontból foglalkoztak. Ennek alapján téves következtéseket vontak le a kódex magyar tulajdonosára, használgórára.² A kodikológiai vizsgálat kibővítette a kutatási szempontokat és új eredményre vezetett.

Johannes Andreae (†1348) kánonjogásznak a bécsi kódexben lévő két műve a középkori kánonjogi oktatás klasszikus tananyagába tartozott. Az ún. *libri extraordinarii* közé sorolták. Ez azt jelentette, hogy nemcsak a professzorok, hanem a tanítás engedélyével rendelkező diákok is előadhatták a benne foglaltakat.³ A középkori egyetemeken az oktatás alapja a *lectura* volt. A *ius canonum* (kánonjog) esetében az egyházi jogszabálygyűjteményekben (*Decretum Gratiani*, *Decretales*, *Liber sextus*, *Clementinae*) a tanár az előírt szövegrészt (*textus*) felolvasta (*lectio*), majd magyarázatot (*glossa*), illetve kommentárt (*lectura seu commentaria*) fűzött hozzá. A tanárok kötelesek voltak a meghatározott rend szerint előadni a jogforrást. Az előadásról a tanulók diktálás

¹ 1548-ból német nyelvű bejegyzés olvasható a kódex f. 118v-n: „Herr dem Will geschech Wülpa-cher.” A kódex hátsó kőtestáblájának belső oldalán az alsó pergamenvisszahajtás alatt a M 4002 jelzet található, amit már Hugo Blotius bécsi udvari könyvtáros adott a kötetnek 1576 előtt. Vö. *Kódexek* 108.

² *Kódexek* N. 65. – Wehli Tünde felkérésére foglalkoztam a kódex lehetséges magyar tulajdonosának azonosításával. KÖRMENDY Kinga: *Megjegyzések Uzsai János kódexéhez*. In: HOFFMANN Edit: *Régi magyar bibliofelek*. Előszó, jegyz. szerk. WEHLI Tünde. Bp. 1992. 221–222.

³ ERDŐ Péter: *Introductio in historiam scientiae canonicae*. Praenotanda ad Codicem. Roma, 1990. 80–81, 85. Itt köszönöm meg Erdő Péternek a kódex kánonjogi problémáinak megoldásához adott segítségét.

alapján jegyzetet készíthettek. Nehézséget okozott mint az oktatásban, mind a tanulásban, hogy a jogforrás-szövegek nehezen voltak hozzáférhetők.⁴

Az egyetemek különböző fakultásain tartott előadások alapjául szolgáló művek szövegeit tartalmazó, ún. egyetemi kéziratoknak a középkori egyetemek mellett külön másolási gyakorlata alakult ki.⁵ Az ún. stationarius a nála elhelyezett mű kéziratát meghatározott díj ellenében másolásra kölcsönadta. De nem a teljes művet, hanem csak annak egy részét, azt meghatározott terjedelmű másolási egységekre, ún. peciára bontva.⁶ A peciára bontott mű kéziratát, amelynek szövegét az egyetem hivatalosan ellenőrizte és amelynek sokszorosítását felügyelte, exemplarnak nevezték.⁷ A másoló mindig egy peciát kapott másolásra, és ezt lemásolva kölcsönözte és másolta a következőt. A visszakapott peciát a stationarius egy másik másolónak kölcsönözte ki. Egy művet ezzel a módszerrel egyidőben több példányban lehetett sokszorosítani. Nem egy másolat készült az egymás utáni részek (ívfüzetek) egyidőben való másolásával, ahogy a nagyobb másolóműhelyekben eddig is dolgoztak. A stationarius közreműködésével készült másolatok lapszélén mindig jelölték a lemásolt vagy a következő pecia számát. Általában a p., p^a, pe, pec. rövidítést használták, római számmal együtt. A pecia-jellel megjelölt szövegkezdet, ill. szövegvégződés alapján lehet azonosítani az azonos exemplarról készült másolatokat, az egyes exemplarokat, valamint azonnal felismerhetők az egyetemi könyvkultúrához tartozó kéziratok.⁸

A kutatás számára biztos támpontul az eddig ismert egyetemi kéziratok és az egyetemek statutumai szolgálnak, amelyek szabályozták a stationarius mű-

⁴ MAFFEI, Domenico: *Un trattato di Bonaccorso degli Elisei e piu antichi statuti dello Studio di Bologna nel manoscritto 22 della Robbins Collection* = Bulletin of Medieval Canon Law. New series. 5 (1975). 101. — *Handbuch* 73–75.

⁵ A Biblia, Sententiae, a kánon- és civiljog, orvostudomány, ezek magyarázatai, valamint a filozófia, teológia, beszéd- és legendagyűjtemények hivatalosan előadott szövegeiről készült másolatokban találunk ún. pecia-jeleket. Nem találunk viszont az ún. nem egyetemi kéziratokban, azaz a liturgikus kódexekben és egyéb, kisebb, meghatározott közösség számára másolt kéziratokban. Vö. *Destrez* 19–20.

⁶ A pecia vagy petia középkori latin terminus technicus, darabot jelent. A legváltozatosabb szövegkörnyezetben fordul elő. Pl. földdarabka, szövedarab. Így jelenti a könyvnek azokat a darabjait is, amit még nem kötöttek össze. Vö. *Schooner* 17–18. A pecia szó ez utóbbi értelemben használatos a nemzetközi könyvtörténeti szakirodalomban a nemzeti nyelvű alakok mellett. A magyar nyelvben a pecia szónak *pecé* és *pecéz* főnév és igealakban a körülhatárolás, kijelölés értelme van meg, beleértve a könyvben való jellel megjelölést is, elsősorban a régebbi nyelvhasználatban. Vö.: CZUCZOR Gergely — FOGARASI János: *A magyar nyelv szótára*. Pest, 1870. 5. köt. 129–130. A magyar nyelvű könyvtörténeti szakirodalomban egyedül Gábel Asztrik foglalkozott a pecia-jeles kódexek problémájával. Ő ív-nek fordította a pecia szót. Vö. GÁBEL Asztrik: *A középkori kéziratok identifikációja és lokalizációja*. Liturgikus és egyetemi kódexek. = MKSz LXI (1937). 299–300. Mivel az ív a kodikológiában füzet jelentéssel nem ugyanazt a részegységet jelöli mint a pecia, részünkről a nemzetközi szakirodalomban is használatos pecia kifejezést megtartva, pecia-jeles vagy pecia-jellel ellátott kéziratok megnevezéssel említjük az egyetemi kéziratokat.

⁷ *Fink-Errera* 242.

⁸ *Schooner* 20–21, 27.

kódését is. Ezek alapján az 1270–1350 közötti időszakból rendelkezünk leginkább feltárt forrásokkal. Sajnálatos tény, hogy a kódexkatalógusok csak kivételes esetekben tüntették fel a kódexekben lévő pecia-jeleket. Ez nagyon megnehezíti a források áttekintését és a módszer elterjedésének megfigyelését.⁹ A kutatók jelenlegi tapasztalata szerint az egyetemeken a 13. század közepétől lehet a pecia módszerrel történt másolás rendszerességét nyomon követni. Az alkalmazás kizárólagos elsőbbsége Bologna ill. Párizs javára az eddig ismert és feldolgozott kéziratok alapján nem dönthető el. Párizsban a teológiai előadások és a *Biblia*, Bolognában a jogi oktatáshoz szükséges jogforrások kerültek először pecia módszerrel sokszorosításra.¹⁰ A párizsi stationariusok tevékenységének kutatói azon a véleményen vannak, hogy a módszert Bolognából vették át, és a párizsi egyetem sajátos szükségleteinek megfelelően alakították ki. Ebben a folyamatban döntő jelentőségűnek látják a domonkos tudósok tevékenységét.¹¹

A pecia-jeles egyetemi kéziratokra Aquinói Szent Tamás műveinek kritikai kiadása kapcsán figyeltek fel. Az első összefoglalás ebből kiindulva Jean Destrez munkája. A mai napig alapműként számoltartott tanulmányának az a végkövetkeztetése, hogy mindig egy exemplarról másoltak, és a stationariusok tevékenysége teljes mértékben megfelelt az egyetemek által előírt szabályoknak. Ezt a merev és változatlan szabályosságot a későbbi kutatás ugyan nem látja igazolhatónak, de óriási, az eredeti kéziratok vizsgálatain alapuló anyagismertet ma sem lehet figyelmen kívül hagyni.¹² A jelenkori kutatásnak továbbra is Aquinói Tamás életművének szövegkritikai problémái, a kéziratok hagyomány, a középkori autográf és hiteles szöveg fogalma, valamint az ehhez kapcsolódó terminus technikusok fogalmi tisztázásai állnak a középpontjában.¹³ A mintapéldány, illetve a több exemplar léte, azonosítása elsősorban a középkori jogtörténet forrásainak feltáróit és kutatóit foglalkoztatta és foglalkoztatja.¹⁴

⁹ Uo. 25–26. – Pecia-jelzést és másolásra vonatkozó bejegyzést közöl BARTONIEK Emma az Országos Széchényi Könyvtár Cod. 65. jelzetű, 14. századi itáliai civiljogi kódexéből. L. Uő.: *Codices latini medii aevi*. Bp. 1940. 54–55.

¹⁰ Schooner 25.

¹¹ Rouse 78–85. – A koldulórendek konventjeinek nagy szerepére a módszer elterjesztésében l. még Schooner 27–28.

¹² Destrez 11–42. – Destrez kéziratok hagyatékáról l. BATAILLON, Louis Jacques: *La fond Jean Destrez-Guy Fink-Errera à la bibliothèque du Saulchoir*. In: *La production du livre* 13–15.

¹³ *La production du livre* 12, 155–252, 285–308.

¹⁴ BATTELLI, Giulio: *Le pecie della glossa ordinaria al Digesto, al codice e alle decretalii in un elenco bolognese del trecento*. In: BATTELLI, G.: *Scritti scelti*. Codici, Documenti, Archivi. Roma, 1975. 397–418. – Uő.: *Osservazioni sull' Exemplar*. In: *La production du livre* 115–123. – GENEST, Jean-François: *Le fonds juridique d'un stationnaire italien à la fin du XVIIIe siècle: matériaux nouveaux pour servir à l'histoire de la pecia*. In: *La production du livre* 133–154.

A mintapéldány szövegének sokszorosításával foglalkozó stationariusok működése azonban nemcsak előnyt jelentett az egyetemek számára. A növekvő visszaélések megszüntetésére az egyetemek testületi erejük megerősödésével ellenőrzésük alá vonták a pecia kölcsönzésének és másolásának folyamatában résztvevőket.¹⁵

A bolgónai egyetem 14. század eleji statutumai előírták az oktatás módját, a hivatalos tananyagot, szabályozták és ellenőrizték a másolásra kerülő tananyag szövegének a hitelességét, a stationarius és a librarius működését, tevékenységét.¹⁶ Az exemplar szövegének hitelességére, a jó szövegre az ún. peciariusok ügyeltek. Bolognában 6 peciariust választottak. Az ultramontánokat és az itáliaikat 3-3 személy képviselte. Ők évente kijelöltek egy helyet, ahol a stationariusoknak kötelező volt az exemplarokat bemutatni. A szövegellenőrzés után kötelezték őket a szövegromlás helyeinek, ill. a rossz szövegű pecia, a *pecia corrupta* vagy *pecia falsa* kijavítására. Ezzel (a stationarius költségén) külön személyt, correctort bíztak meg.¹⁷ A javítás tényét jelölték, cor[rectum] jelzéssel. A statutumok azt is előírták, hogy az egyes művek hány másolható peciára voltak bonthatók, ezek száma és ára szintén meghatározott volt. E taxatio alapján a Bécsben lévő Apparatus Johannis Andreae super sexto libro decretalium „sunt XVIII et dimid. quaterni, taxati VII sol.”¹⁸

A szakirodalomban ismertetett pecia-jelzéssel ellátott Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázatokban azonban ettől eltérő pecia számjelzésekkel találkozunk. G. Pomaro a firenzei könyvtárak pecia-jeles kánonjogi kézíratainak feldolgozásakor olyan Johannes Andreae kommentárral ellátott *Liber sextus* exemplarokat ismertetett, amik 35 ill. 37 peciából álltak. Közülük a 37 peciát tartalmazó kézirat olasz eredetű.¹⁹ S. Zamponi a jogi kéziratok exemplar 29 problémáival foglalkozva arra a következtetésre jutott, hogy az egyetemek álláspontjában az exemplarokkal kapcsolatban két időszakot lehet megkülönböztetni. Az első időszakban a meghatározott és szigorúan megkövetelt pecia-szám, a meghatározott másolási díj az exemplar egyedi voltát volt hivatva biztosítani. A második időszakban a stationariusnál elhelyezett exemplar gyakorlati hasznosításáról volt szó. Abban az esetben, ha a kereskedelem törvényei kikényszerítették, több egyidejűleg érvényes exemplar lehetett. A másola-

¹⁵ Rouse 46. L. még: ROUSE, Richard H. – ROUSE, Mary, A.: *A könyvkereskedelem a párizsi egyetemen a XIII. század második és a XIV. század első felében*. In: *A könyves kultúra. A XIV–XVII. század. I. Válogatás az angolszász szakirodalomból*. Szerk. MONOK István. I. köt. Szeged, 1992. 17–20.

¹⁶ Denifle 291–297. – *Malagola* 5–44, 47–172. – BÉKEFI Remig: *A bolognai egyetem XIV. és XV. századi statutumai*. Értekezések a történeti tudományok köréből. XIX. köt. 7. szám. Bp. 1901. 4–24.

¹⁷ Denifle 279. – *Malagola* 20–21, 28–30.

¹⁸ Denifle 298. – *Malagola* 32.

¹⁹ POMARO, Gabriella: *Manoscritti peciati di diritto canonico nelle biblioteche fiorentine*. Studi medievali. Ser. 3. 22 (1981). 422. 6. sz. jegyzet.

ti példányok mindenben egyeztek az eredetivel.²⁰ S. Zamponi a jogi kéziratok exemplarjainak vizsgálatai során foglalkozott a bolognai statutum taxatiójában megjelölt quaternus másolási egységgel is. Szerinte a quaternus az exemplar szövegének felosztásában dupla pecia számot jelöl. Így a bolognai statutumban előírt Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázat XVIII et dimid. quaterni másolási egységet tartalmazó exemplarja teljesen megfelel a 37 peciára osztott exemplarnak. Ő a firenzei kódexen kívül még egy 37 peciára osztott Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázat példányt ismer.²¹

A quaternus eredete S. Zamponi szerint az lehet, hogy a stationarius questionum számára a statutum előírta, hogy a peciariusok által előzőleg már két példányban lemásoltatott egyetemi disputatio kérdéseket „in quaterno” formában jegyzővel irassák le és helyezték el az egyetem levéltárában. Így a disputatio kérdéseinek eleve két, különböző másolási egységben megadott exemplarja volt.²² Ennek alapján látja tarthatatlannak Destrez egy exemplar azonos pecia-szám elméletét.²³

A stationariusoknak, akik úgy működtek, mint a modern kiadók, az volt az érdekük, hogy minél jobb szövegekkel rendelkezzenek. Ehhez pedig a javítások nyomán újabb és több exemplarra volt szükségük.²⁴ Az exemplarról a 15. században azonban már az egyetemek hatáskörén kívül is készültek másolatok. G. Fink-Errera szerint talán a papír széleskörű elterjedése, valamint a librariusok helyzetének megváltozása hozta magával, hogy klerikus másolók is foglalkozhattak egyetemi kéziratok másolásával.²⁵

Az ÖNB Cod. 2042. jelzetű kódexében a f. 116v–117r-n lévő miniaturákat Niccolò da Bologna fiatalkori munkájának tartja a művészettörténeti kutatás. A kódex f. 1r-n lévő illusztráció valamint a díszes kezdőbetűk Niccolò da Bologna műhelyében készültek.²⁶ A kódex f. 1r–115v része Johannes Andreae

²⁰ Zamponi 128.

²¹ Uo. 132. 29. sz. jegyzet: *Bibliotheca Medicea Laurenziana Fies*: 121, Pistoia, Archivio Capitolare ms. C 129.

²² Zamponi 130. – Több exemplarból álló exemplar-törzset tételez fel Fink-Errera 197–208.

²³ Zamponi 129–130. – A quaternus problémáról és a változó pecia terjedelemeről l. még Fink-Errera 211–216.

²⁴ Fink-Errera 220.

²⁵ Uo. 221–222. 71. sz. jegyzet. – Egyetemi könyvmásolatok (stationarii) hiányában bérmasolók (laici) másoltak Perugiában a 15. században. Köztük is ismert és gyakorolt másolási módszer volt a pecia-rendszer. A másolást vállalók német klerikus studensek voltak, akik később testületbe is tömörültek. Vö. Olga MARINELLI-MARACCI: *Codici e copisti a Perugia nel secolo XV*. In: *Xenia medii aevi historiam illustrantia oblata Thomae Kaeppli*. O. P. Ed. Raymundus CREYTENS O. P. – Pius KÜNZLE O. P. Tom. II. Roma, 1978. 551–556. Storia e letteratura 142.

²⁶ BERKOVITS Ilona: *Magyar kódexek a XI–XVI. században*. Bp. 1965. 28, 30. – *Kódexek* 107. – Niccolò da Bologna által illusztrált pecia-jeles kánonjogi kódexet a nyomtatott szakirodalomból eddig egyet ismerünk: *Bibliotheca Vaticana Vat. lat. 1456*. Johannes ANDREAE *Novella in Decretales* c. műve. A kódex lapszéli jegyzeteket, másoló javításokat is tartalmaz. A f. 1r-n pedig az „1420 die XV iunii Nicolaus

Glossa ordinaria in librum sextum c. műve, amelyben pecia-számokat, correctum és questio megjelöléseket találunk. A szöveg két kéztől származó lapszéli jegyzetekkel van ellátva a 14–15. század fordulójáról. A kódexben található másik mű, Johannes Andreae *Lectura in arborem affinitatis* című munkája (f. 116r–117v.) nem tartalmaz pecia-jeleket, csak lapszéli kiegészítéseket. Mindkét mű írása littera bononiensis az 1350–1360-as évekből. A kézirat bolognai eredetét a fentiekén kívül az is bizonyítja, hogy a pecia-számok jelölése szerint: „hic f[i]n[is] XXXVII p.” (f. 115r) a bolognai statutum XVIII et dimid. quaterni terjedelemben meghatározott hiteles szöveget tartalmaz. Ennek alapján a 37 pecia-jelet tartalmazó Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázat kéziratok újabb példánya vált ismertté.²⁷

A kódexben a fentiekén kívül utalást találunk a jogi kódexek pecia módszerrel történő másolására a 15. századból is. A f. 118v alján halvány kurzív írással a következő bejegyzés olvasható: „p. d. pet[rus] de panormo de scicilia [sic!] pro pe[cia] ope[ris] Sexti ad st[at]ionarium h[abe]t xxiii 8 Iunii.” (l. az 1. sz. mellékletet). A *p. d.* rövidítés feloldása nem egyértelmű. A *p.* lehet *precium* vagy *pecia* is.²⁸ A *d.* rövidítés ettől függően *dedit* vagy *debet* értelemben oldható fel. Erre Destrez alapján következtethetünk. Ő idézi egy párizsi kézirat bejegyzését: „Magister Johannes de Gonessia debet pro hystoriis III solidos et VI denarios, de quibus solvit XVIII denarios, postea XII denarios. Perfect XII pecias. Non habet peciam modo... Et desunt quatuor pecie, nec habet modo peciam...”²⁹ Ennek alapján nem elképzelhetetlen egy olyan olvasat sem, ami arra utal, hogy az egész mű lemásolásában még hiányzik pecia, 24 van a stationariusnál: „p[ecie] d[esunt] pet[rus] de panormo de scicilia pro pe[cia] ope[ris] Sexti ad st[at]ionarium h[abe]t xxiii 8 Iunii”.³⁰

scripsi” beírás olvasható. Vö. *Catalogue I.* 257. A fenti kódexhez kapcsolódik Johannes ANDREAE *Novella in Decretales* c. művének egy másik kézírata, amit szintén Niccolò da Bologna ill. Pseudo Niccolò díszített, és ugyancsak a fenti beírás olvasható benne 1420-ból. Vat. lat. 2534. Vö. *Catalogue II.* 106–107. — A pecia-jeles bolognai egyetemi kéziratok írásáról, díszítéséről l. Destrez 46, 52, 54, 57. Pl. 24–25.

²⁷ L. a 21. sz. jegyzetet. A bolognai kéziratokban mindig a pecia végét jelölték. Vö. Destrez 13. — Az ÖNB Cod. 2042. jelzetű kódexében hiányzik a XIII, XV–XVI, XXII, XXIV–XXVI, XXVIII–XXIX, XXXI–XXXII. pecia jelzése, mert a kötéskor ill. a fűzéskor a lapszélre eső jelzéseket beszorították, ill. körülvágták. Vö. *Függelék. A kódex részletes leírása.* — Itt köszönöm meg MADAS Editnek a kódex pecia-jeleinek azonosításában nyújtott segítségét. — A nyomtatott szakirodalomból még 3 olasz eredetű pecia-jeles Johannes ANDREAE *Liber sextus* magyarázat kódexről van tudomásunk. Vat. lat. 1394, Vat. lat. 1395 littera bononiensis, Vat. lat. 1396 littera textualis gothica írású. Egyiket sem díszítették Niccolò da Bologna műhelyében. Sajnos a kódexek leírásában nem közlik a pecia-számot. Vö. *Catalogue I.* 183–186.

²⁸ BATAILLON, Louis Jacques: *Comptes de Pierre de Limoges pour la copie de livres.* In: *La production du livre* 267.

²⁹ Destrez 36. L. a 2. sz. jegyzetet.

³⁰ Köszönöm PÁSZTOR Lajosnak (Roma, Archivio Segreto Vaticano), hogy olvasati javaslatomat szíves volt ellenőriztetni.

1. sz. melléklet

ÖNB Cod. 2042, f. 118v

A bejegyzésben szereplő Petrus de Barleionibus sive Perleionibus de Panormo de Sicilia 1419 – 1420, ill. 1422 – 1423-ban a natio citramontanorum rektora volt a bolognai egyetemen.³¹ Az ő számára készült tehát másolat pecia módszerrel a *Liber sextus* magyarázatból a 15. század első évtizedeiben Bolognában. Az erre utaló feljegyzés a hivatásos másolónál vagy a könyvkereskedőnél kerülhetett bele a kódexbe, mintegy üzleti emlékeztetőül.³² Ez utóbbira nemcsak G. Fink-Errera fentebb idézett véleményéből következtethetünk a librariusok helyzetének megváltozásáról a 15. században és a klerikus másolók szerepére való utalásából, hanem a kódex szövegében található szövegkritikai tevékenységre utaló jelzésekből is.

A kódex 116r oldalán a második columna közel fél oldalnyi üres helyére a kódex írásával közel egykori kéz bejegyzése olvasható. Ezt egy későbbi kéz a *vacat* szóval törölte, úgy, hogy a bejegyzés szövegének kezdetéhez a *va-* vége után pedig a *-cat* szótagot illesztette. A törlés fent leírt módjával a kódex szövegében több helyen találkozunk.³³ (1. a 2. sz. mellékletet). A bejegyzés szövegére a későbbiekben térünk vissza. A kódexet az egyetemi előadásokhoz kapcsolódó kiegészítő jegyzetekkel szinte oldalanként ellátta két: 14–15. századi kéz. Ezek egyike mint korrektor eszközölhette a törléseket, de lehetett az a kódex tulajdonosa is, a másik bejegyzővel együtt. Ha tulajdonosai voltak a kódexnek, tőlük kerülhetett a kézirat könyvkereskedőhöz vagy bérmásolóhoz.

Mivel a Petrus de Barleionibusra utaló lapalji bejegyzés alapján feltételezhető, hogy a kódex a 15. század elején még Bolognában volt, Magyarországra legkorábban az 1420-as évek közepétől kerülhetett. Ezt támasztja alá a kódex kötésének a vizsgálata is. A fatáblás sima fehér bőrkötés gerincerősítéséhez egy 15. századi közjegyzői oklevél csíkjait használták. Ezek a veszprémi egyházmegyéhez tartozó helységnevek olvashatók. Erre alapozta a művészettörténész Berkovits Ilona azt a feltételezését, hogy a Veszprém megyei [!] Uzsárol származó, az 1340-es években Bolognában tanuló Uzsai János lehetett a kódex

³¹ MALAGOLA, Carlo: *Monografie storiche sullo studio Bolognese*. Bologna, 1888. 152–153.

³² A kódex szövegéről való másolásra utaló jelnek látjuk az egyes ívfüzetek jobb alsó sarkában a piros és fekete tintával írt egymástól független ívfüzet számozásokat. 14. századi kódexről, különösen jogi kódex esetében, előfordul 15. században készített másolat. Vö. Vat. lat. 1456. f. 1r. „1420 die XV iunii Nicolaus scripsi” – *Catalogue I*. 257.

³³ Többek között f. 49r, 113r. Vö. *Destrez* 38.

Ora lecturam ab
 nis diuisis olim i
 totum modum
 tenenti by. i. c. c. c. c.
 spanus post illa
 lecturam ipius ab
 nis nouum mod
 assumens p. f. a. s. m. e. n. c. a. s. r. l. a. s.
 ipius in tell. e. m. a. p. u. r. e. f. u. i. t. n. s. i. c.
 q. p. p. m. u. l. t. a. u. r. o. m. e. n. t. i. a. r. u. m. q. u. i.
 suum obscantatem. Aliquibus
 notum ignotum. Aliis ignotis
 ignotus reddunt. Auctores ig
 ego. Io. m. m. r. c. c. c. o. u. m. t. e. c. c. o. r. e.
 m. u. n. u. s. q. u. i. d. i. g. n. a. s. m. u. c. i. t. i.
 onem. Auctores credo fuisse ut b. n. u.
 b. m. a. m. o. s. i. n. g. u. i. m. i. t. a. s. r. a. s. s. i. m.
 tatis ignotam nota q. b. n. i. b. n. o.
 tam q. c. o. c. u. l. o. u. m. i. n. s. p. e. c. t. e. n. o. n. i.
 s. i. m. s. i. e. r. e. t. i. n. a. q. u. o. r. u. m. s. c. r. i. p. t. a.
 r. e. u. o. l. u. t. p. r. o. u. t. e. c. c. p. o. n. e. c. o. r. i. c. o.
 p. l. a. m. p. r. a. m. o. q. u. e. t. e. n. s. r. o. u. t. r.
 a. u. b. o. r. e. m. r. o. q. u. i. d. f. u. i. t. i. n. u. e. n. t. i. o.
 a. u. b. o. r. i. s. f. o. a. n. s. i. t. a. n. t. e. n. u. c. i. a. t. e. r. o.
 r. o. q. u. i. d. i. u. o. l. u. m. i. n. e. t. e. c. c. a. l. i. u.
 r. e. p. e. t. a. u. r. q. o. l. u. m. f. u. i. t. i. n. t. e. c. c. a. s. p. e.
 q. o. n. u. s. e. c. c. i. p. u. s. t. e. i. s. p. a. u. t. s. o. l. o.
 p. r. o. b. a. t. i. o. e. n. i. m. r. o. c. u. l. u. m. a. l. i. a. m.
 u. i. n. a. t. i. n. s. i. d. e. g. r. a. d. o. s. a. g. n. a. n. o. i. c.
 t. e. r. y. q. u. i. n. e. c. a. l. i. q. u. a. r. e. c. o. n. s. i. o. n. e.
 f. a. q. u. e. t. a. m. m. e. d. i. a. s. p. a. p. i. u. n. t. u. r.
 q. u. a. m. e. l. e. c. t. a. n. o. n. e. t. e. c. o. n. a. p. l. i. c.
 s. u. s. s. i. b. n. e. c. q. a. g. r. o. r. u. m. m. e. s. s. i. o.
 s. u. b. i. a. t. u. r. o. c. u. l. i. s. t. r. i. q. u. i. n. t. e. c. c. p.
 s. c. r. i. p. t. q. u. i. a. i. n. d. i. c. a. n. t. e. s. i. r. e. q. u.
 l. u. q. u. i. m. s. i. n. s. p. e. c. t. o. a. n. m. u. s. i. e. r.
 s. i. r. p. g. a. n. e. s. f. r. e. c. t. a. m. s. p. l. l. i. m. p. n.

locorum puritate machigati
 o. an mult. sit uirgo. cepha. pro
 posuisti. an. a. r. e. t. e. f. i. g. l. s. i. n. u. a. t.
 u. l. a. t. i. m. p. r. o. u. t. e. t. e. d. n. s. i. n. u.
 n. e. a. n. s. i. t. a. m. o. r. e. c. t. i. m. a. t. i. o. s. t. e. c. t. i.
 l. q. s. i. t. p. a. p. a. l. e. s. a. n. s. i. n. t. u. c. u. l. s. t. e. o.
 c. m. m. u. n. e. s. i. l. l. i. A. d. s. m. d. i. e. q. a. b. o.
 e. a. u. t. e. n. t. i. c. a. q. p. e. c. c. a. n. y. s. t. o. r. n.
 r. a. l. e. c. c. o. r. q. u. e. l. y. q. u. i. t. A. d. r.
 c. u. m. d. i. e. q. q. u. i. a. i. n. t. e. c. c. n. s. t. e. c. o.
 s. a. n. r. a. f. t. r. a. c. t. a. t. i. s. u. t. i. l. e. f. u. i. t. r.
 a. b. o. r. e. m. p. o. n. e. r. e. q. u. i. a. i. n. t. e. c. c. t.
 t. a. l. i. b. e. t. e. c. e. m. t. r. a. c. t. a. t. i. o. s. m. l. o. c.
 u. o. l. u. m. i. n. e. u. a. l. e. f. u. i. t. r. e. p. e. t. e. c. o.
 m. a. t. i. m. e. q. u. i. a. n. o. m. i. n. i. u. e. n. t. i.
 d. u. b. u. m. i. d. s. i. n. e. c. c. u. a. l. r. o. u. m. u.
 s. i. a. s. q. s. a. m. o. s. i. m. q. u. i. a. r. e. p. e. t. a. t.
 l. e. c. t. a. o. p. r. o. b. i. t. e. t. e. c. e. m. i. n. s. t. o. r. u.
 l. a. n. a. i. t. e. m. e. c. c. o. q. u. i. a. n. i. a. q. u. i.
 c. a. n. o. n. e. s. a. r. e. a. m. a. t. i. a. m. u. s. t. a. m.
 m. u. l. t. a. m. e. t. a. n. t. c. o. n. e. c. t. a. r. n. e. c. p.
 d. i. e. n. s. f. u. i. t. s. m. s. t. a. t. u. m. n. o. u. o. u.
 u. n. u. m. a. n. t. i. q. u. a. m. a. b. o. r. e. m. t. o.
 a. t. e. e.

Lamentum beuuum d. a. t. o. r. e. m.
 suum commentum prouin a
 alium i. e. b. o. r. u. m. u. m. t. r. i. u. l. u. m.
 n. u. t. a. m. d. u. r. o. u. r. o. u. m. m. e. u.
 q. u. i. m. q. u. e. m. u. m. u. r. o. m. u. s. i. n.
 p. a. r. a. b. o. t. r. a. n. s. i. l. u. a. n. i. s. p. p. o. s. i. t. u. m.
 h. a. n. s. i. l. u. a. n. u. m. d. o. m. u. l. i. c. a. m. u.
 n. o. b. u. l. i. s. s. i. m. u. m. q. e. p. p. o. s. i. t. u. m. s. t.
 g. o. n. e. n. s. e. m. d. u. s. t. a. t. u. m. r. i. b. o. n. e.
 s. t. e. m. u. r. u. m. q. p. r. o. u. r. o. u. m. t. e.
 d. o. m. i. n. o. a. r. c. h. i. e. p. o. s. t. i. n. g. o. n. e. n.
 s. e. m. i. c. h. i. l. t. o. c. o. q. u. i. a. n. o. n. h. a. b. o.
 t. e. c. o. r. e. m. d. i. c. e. a. l. i. q. u. e. d. b. o. n. u. m.

tulajdonosa. A teljes félreértést fokozta, hogy Uzsait később önkényesen azonosították János veszprémi püspökkel.³⁴ Az oklevélcsíkon kívül a bekötéskor két fólióból álló pergamenívet is kötöttek a kódex elé, amelyre a *Liber sextus* rubricáinak jegyzékét másolták. A pergamenlap azonban már ekkor nem volt teljesen üres, mert a rubricajegyzék fölött még két hosszabb szövegű 14. századi bejegyzés is található. (1. a 3. sz. mellékletet).

A 14. századi bejegyzések közül először I. (Nagy) Lajos király (1342 – 1382) supplicatiójával foglalkozunk.³⁵ A király a pápához intézett kérvényében megbízottja útján utólagos felmentést kér István, a görögök és szerbek császárának fia számára a magyar király egy katolikus hűbérese lányával kötött házasságához. A szerb király fiának magyarországi érdekeltségű házasságkötésére nyomtatott forrásokban nem találunk utalást. III. Dusán István szerb uralkodó 1346-ban koronáztatta magát a görögök császárává, szerb királyi címét pedig fiára ruházta.³⁶ A supplicatióban ezek a címek olvashatók, a házasságkötést pedig, mint egy magyar – szerb háborús időszak lezárására adott biztosítékot indokolja. Az utólagos házasságkötési engedély, ill. a felmentés-kérés ezért csak 1346 után íródhatott. Nagy Lajos király balkáni politikájának és hadjáratainak egyik epizódja lehetett, hogy az 1346 – 1347-ben létrejött magyar – szerb békekötés egy ilyen politikai házasságkötésen is alapult.³⁷ A supplicatio szövegéből arra következtethetünk, hogy a király követe útján csak szóbelileg terjesztette elő kérését a pápai udvarban.³⁸ Ezekre a kényes diplomáciai feladatokra a *capella regia* magas jogi képzettséggel rendelkező tagjait vette igénybe a király, elsősorban a *comes capellae regiae* látott el ilyen feladatokat.³⁹ A bolognai, padovai egyetemet végzett, kánonjogi fokozatokkal is rendelkező királyi káplánok diplomáciai tevékenysége eddig csak a nyomtatásban megjelent vatikáni forráskiadványokból ismertes. Ez a supplicatio a *capella regia* ilyen típusú te-

³⁴ *Kódexek* 108. – A katalóguscikk írója, Otto MAZAL felismerte, hogy a kötésre felhasznált oklevélcsíkok egy 15. századi oklevél darabjai, ennek ellenére átvette BERKOVITS Ilona véleményét. – A veszprémi püspök ekkor Garai János *comes capellae*, a királyné kancellárja. Vö. *Bónis* 33.

³⁵ Itt köszönöm BORSA Ivánnak a supplicatio olvasati problémáiban nyújtott lényeges segítségét, valamint a kódex feldolgozásának figyelemmel kísérését.

³⁶ HÓMAN Bálint – SZEKŰ Gyula: *Magyar történet. II.* Bp. 1936. 160.

³⁷ Köszönöm ENGEL Pál szóbeli véleményét a supplicatio valószínűsíthető történelmi háttéréről. Vö. HÓMAN Bálint – SZEKŰ Gyula: *i. m.* 209–210.

³⁸ 1346. jún. 29-én VI. Kelemen pápa Nagy Lajos királynak küldött levelében a követéről és az előterjesztett kérésről a következőket írja: „Venientem pridem ad nostram presentiam dilectum filium Iohannem Prepositum ecclesie sancti Iohannis de Castro Quinqueecclesiensi, *licentiatum in iure canonico, Secretarium et consiliarium tuum*, et litteras Regias per ipsum nostro apostolatui presentatas... et que ipse nobis sub eadem credentia prudenter et eleganter nobis curavit exponere, dicteque littere continebant, placibiliter et plene audivimus et intelleximus diligenter: ...respondimus, sicut ipse tue Regali Celsitudini referre plenius poterit *viva voce*. (THEINER, Agustinus: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Tom. I. N. MLXXXI. 714.) A követ-küldés és a levél tárgyáról a pápai levél nem tesz említést.

³⁹ *Bónis* 32, 34, 36.

vékenységének jelenleg ismertté vált egyetlen hazai emléke. Ezen kívül eddig ismeretlen adatot szolgáltat a középkori szerb – vatikáni – magyar kapcsolatokhoz is.⁴⁰

A királyi kápolna tagjai a diplomáciai feladatokon kívül részt vettek a hazai jogszolgáltatásban is. A capella regia 1374-ig hiteleshelyként is működött, továbbá liturgikus feladatokat is ellátott.⁴¹ A királyi káplánok közül egyeseket terhelhetett a prédikáció tartás kötelezettsége is. A kódexhez kötött pergamenlapon a supplicatio fölötti két sorban összefoglalás olvasható a bibliamagyarázat egyik középkori módszeréről. A szentírásmagyarázat nemcsak a teológia egyik szakterülete volt. A mindennapos lelkipásztori gyakorlatban a prédikáció alapja, így az ars predicandi nélkülözhetetlen része. A kódexben kötött pergamenlapon a szentírásmagyarázat hármass felosztású módszere olvasható: „Nota quod triplex est sensus seu intellectus in data scriptura: videlicet allegoricus, tropologicus et anagogicus.” Majd a magyarázati módok jellemzőit ismertette a bejegyző. A hármass felosztású írásértelmezés a patrisztikus hagyományra megy vissza, a skolasztika előtti időszak módszere. A 13. században triplex sensus spiritualis kifejezésként Bonaventuránál található meg, és ferences iskolázottságra enged következtetni.⁴² Elterjedését az egyetemeken taglalt Forma predicandi is elősegítette, és az egyetemjárásokkal vált széleskörűvé.⁴³ A 14. század első felétől már a skolasztikus hagyományra épülő négyes felosztású írásértelmezés a használatosabb.⁴⁴ Az ismertetett bejegyzés tehát tartalmilag egy korábbi értelmezéshez kapcsolódik. A latin nyelvű bibliamagyarázat az egyetemet járt egyháziak ismeretanyagába tartozott bele.⁴⁵ Így a királyi kápolna tagjai is alkalmazhatták magas rangú hallgatóiknak tartott szentbeszédekben, de egyéb, élőszóval való kifejtést igénylő diplomáciai feladataik megoldásához is.

A capella regia önálló tevékenységei fokozatosan megszűntek. Önálló intézményként való létezéséről 1430-ig van tudomásunk. Ekkor a királyi curia központi panaszfelvevő helyeként (audientia) működött.⁴⁶ Ebben az időszak-

⁴⁰ KÖRMENDY Kinga: *Nagy Lajos ismeretlen supplicatiója az ÖNB Cod. 2042. jelzetű kódexében*. Adalék az Anjou-kori capella regia gyakorlatához. (Előadás.) Emlékkülés Hajnal István születésének 100. évfordulója tiszteletére. Velem, 1992. szept. 10–12. = Vas megyei Levéltár Közleményei. (Megjelenés alatt)

⁴¹ *Bónis* 32, 43.

⁴² *Lexikon des Mittelalters*. Bd. II. Bibel. Geschichte der Auslegung. 51–58. Sp. Különösen 52–55 Sp. – LUBAC, Henri: *Exegèse médiévale*. Tom. II. Première partie. Paris, 1959. 421–422. – Uő: *Der geistige Sinn der Schrift*. Einsiedeln, 1952. 14–20. Christ heute 2. Reihe 50.

⁴³ CHARLAND, Th. M. O. P.: *Artes praedicandi. Contribution a l'histoire de la rhétorique au moyen age*. Paris–Ottawa, 1936. 110. Publications de l'Institut d'études médiévales d'Ottawa. VII.

⁴⁴ *Lexikon des Mittelalters* i. h. 55. Sp.

⁴⁵ L. a 43. sz. jegyzetel.

⁴⁶ *Bónis* 94. – *Handbuch* 450–452.

ban kerülhetett az a 15. századi közjegyzői oklevél a capella regiába, amelynek csíkjai gerincerősítésként szolgáltak a bolognai kánonjogi kódex bekötéséhez.

A kánonjog ismerete a központi államigazgatásban a 15. században is nélkülözhetetlen volt. Ezért nem a véletlennek tulajdonítjuk, hogy a bekötéskor a pápához intézett házasságjoghoz kapcsolódó királyi supplikatíót megőrző pergamenlapot illesztették a kódex elejére. Hiszen a kódexben külön mű foglalkozik a házasságjoghoz kapcsolódó rokonsági fokozatok tárgyalásával. A pergamenlap a rajta lévő supplicatioval és a ráírt, a kódexhez a bekötéskor készített rubricajegyzékkel együtt a jogszolgáltatás segédeszözéül, formularium kiegészítőként szolgált a használók számára. A pergamenlap 14. századi és 15. századi őrzési helye az oklevéllel együtt az egykori capella regia volt. A bolognai kánonjogi kódex 15. századi magyarországi használatának és bekötésének helye így csak a királyi kancelláriába beolvadt egykori capella regia lehetett. A kódex további használatának során jogi megjegyzések kerültek a hátsó kötéstábla belső oldalára is. A fatáblán három kéztől származó bejegyzések találhatók. A hátsó kötéstáblán kívül a felső harmadban a XXXVIII. számjegy a kötéssel egykorúnak látszik, a felette lévő írás viszont már olvashatatlan.

A fentiek alapján elfogadhatatlannak tartjuk, hogy a kódexet továbbra is az 1345-től haláláig, 1351-ig Egerben tevékenykedő Uzsai János személyéhez kapcsoljuk.⁴⁷ Nem azonosítható a kódex 116r oldalán a második columna utolsó harmadába írt, és már említett bejegyzés leírója sem. A nehezen értelmezhető, a kódex írását kínosan utánzó betűtípussal írt szöveg egy jövedelemelosztással hozható kapcsolatba. Név szerint említi Domonkos erdélyi prépostot, név nélkül az esztergomi prépostot és érseket.⁴⁸ A Balog nembeli Szécsi Domonkos 1330–1356 között volt erdélyi prépost. Javadalmával kapcsolatban több vitás ügye volt a pápai curiában.⁴⁹ A bejegyzés, vagy annak mintaszövege csak az 1356 előtti időszakra érvényes. Alkalmi jellegét elsősorban a hibásan másolt (a betűtévesztés miatt értelmezhetetlen latin szöveg) sugallja. Egyedül az esztergomi érsekről írottak értelmezhetőek: „nichil dico quia non habeo decorationem dicere aliquod bonum.” (1. a 2. sz. mellékletet). A beíró személyével kapcsolatban csak feltevéseink lehetnek. Bolognában tanuló, a littera textuális írásában járatlan magyar diák? A beíró személyében esetleg a kódex első,

⁴⁷ Vö. BÓNIS György: *Uzsai János Ars notariája* = Filológiai Közönlöny 7/1961/229–260.

⁴⁸ A capella regia egyetemet végzett tagjaiból valóságos jogász kör alakult ki, amelynek szellemi vezéralakja Vásári Miklós esztergomi prépost, majd esztergomi érsek (1350–1358) volt. Mivel a bejegyzés valószínűsíthető időpontjában ő volt az esztergomi érsek, az elmarasztaló szavak órá vonatkozathatók. Vö. Bónis 34, KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900. 45. A bejegyzésben említett esztergomi prépost De Judicis Vilmos (Guillaume de la Jugée), VI. Kelemen pápa unokaöccse, számos magyarországi javadalom birtokosa az esztergomi prépostság (1352–1373) mellett. Vö. KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900. 56–57. és Bónis 35.

⁴⁹ BEKE Antal: *Az erdélyi egyházmegye képe a XIV. század elején*. (Az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzékek világánál.) = Magyar Sion 8/1894/449–450.

a 14. század közepe utáni possessorát is sejthetnénk, hiszen van adatunk arra, hogy egyes Bolognában tanuló magyar diákoknak adósságaik fejében meg kellett válniuk könyveiktől.⁵⁰ A kódex így kerülhetett hitelező diáktárshoz, de inkább könyvkereskedőhöz.⁵¹ A kódex díszes kivitele mindenképpen jelentős anyagiakkal rendelkező megrendelőt, ill. első tulajdonost indokol. Arra is van példa, hogy a Bolognában elkészült kódexek sohasem kerültek haza Magyarországra a megrendelőhöz. Vásári Miklós esztergomi prépost 1343-ban Bolognában készített két kódexét ma a padovai káptalani könyvtár őrzi.⁵²

A tanulmányunkban ismertetett adatok és következtetések alapján a kódex a bejegyzésekkel és törlésekkel együtt, kötetlen állapotban véglegesen a 15. század 30-as éveitől kerülhetett Magyarországra. Ezután kötötték be és volt használatban Budán, az államigazgatás központjában.

Az ÖNB Cod. 2042. jelzetű 14. századi kánonjogi kódexét eddig csak mint a középkori magyarországi kánonjogi műveltség és a bolognai könyvfestészet egyik Magyarországon található emlékét tartották számon. Mostantól a Niccolò da Bologna által illusztrált pecia-jeleket tartalmazó kódex a 14–15. századi bolognai egyetemi könyvkultúra és könyvkereskedelem ismert példányainak számát is gyarapítja. Újabb bizonyítékul szolgál a bolognai jogoktatás középeurópai kisugárzásához.⁵³

Függelék A kódex részletes leírása

Wien, ÖNB Cod. 2042.

Bonifacius, VIII.: Liber sextus decretalium cum apparatu Johannis Andreae. Johannes Andreae: Lectura in arborem affinitatis.

Bologna, Italia. s. XIV/med. II+118 f. quaterniones.

Membr. ff. I–II. 445×275 mm. ff. 1–118. 440×275 mm.

Teg. Hungaria. s. XV/med.

Scriptura: littera bononiensis s. XIV/med.

Illustratio: Niccolò di Giacomo da Bologna (f. 116r–v, 117r). – Illuminatores bononienses (f. 1r, et litterae initiales cum figuris passim).

⁵⁰ VERESS Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221–1864.* Bp. 1941. 22.

⁵¹ A bolognai stationariusok, librariusok az iskolák közelében telepedtek le. Vö. FRATI, Lodovico: *Gli stationarii bolognesi nel Medio Evo.* Archivio Storico Italiano. V. ser. Tom XLV. 1910. 380–390.

⁵² Padova, Bibliotheca Capitolare A 24, A 25. Vö. GEREVICH Lászlóné: *Vásári Miklós két kódexe = Művészettörténeti Értesítő* 6(1957). 133–137. – Vásári Miklós személyére és tanultságára I. *Bónis* 34.

⁵³ Destrez nem ismerte a Bécsben lévő kódexet, mert nem volt módja Ausztria, Csehszlovákia és Magyarország könyvtáraiban kutatni. Vö. *Destrez* 19. – Az osztrák szakirodalom elsősorban a *Decretum Gratiani* kéziratokat tekintette át. (EHEIM, Fritz: *Die Handschriften des Decretum Gratiani in Österreich.* *Studia Gratiana* 7/1959/125–173). A kánonjogi kéziratokkal csak a 14. század elejéig foglalkoztak. (STELZER, Winfried: *Gelehrtes Recht in Österreich von Anfängen bis zum frühen 14. Jahrhundert.* *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.* Ergänzungsband 26. 1982). L. még a 26–27. sz. jegyzeteket.

Additiones: s. XIV/2. (f. 1r, 38v, 39r, 47v, 51v, 55v). s. XV/1. (ff. 1–118r–v. passim.)

Provenientia: Bologna

Possessor: Buda, cancellaria regia, Hungaria. (cf. f. 1r). – Wülpacher 1548. (cf. f. 118v). – Wien, Hofbibliothek, 1576. (cf. in interiore parte tegumenti posterioris signaturam Bibliothecae Palatinae Vindobonensis ante annum 1576.)

Lit.: Berkovits Ilona: Magyar kódexek a XI–XVI. században. Bp. 1965. 28, 30. – Kódexek 107–108.

f. 1r. „Nota quod triplex est sensus seu intellectus in data scriptura...” – Supplicatio Ludovici regis Hungariae 1346–47. – Registrum rubricarum Libri sexti decretalium.

ff. Iv–IIV. vacua

ff. 1r–115v. Bonifacius VIII. Liber sextus decretalium

ff. 1r–115v. Johannes Andreae: Apparatus in Librum sextum

ff. 1r–115v. Additiones ad Apparatum. (Archidiaconus f. 38v, 39v, 40v, 41r–v, 42r, 44r, 47v, 51r, 55v, 57r–v, 58r–v, 59v, 60v, 63v, 64v, 67r, 70r, 91r–v, 94r, 96v, 99r, 101v. Bonifacius f. 24v, 63v. Clemens VII. 5v, 81v. Guillelmus f. 37r, 39v. Innocentius IV. f. 36r–v. Johannes Andreae f. 56r–v, 57r, 58r, 60r–v, 61r, 63r–v, 67v, 68r, 69v, 70r, 71v, 72r, 76r, 83v, 97r, 101r, 102v. Johannes Monachus f. 23v, 24v, 32r, 33v, 35v, 36r–v, 37r–v, 38r–v, 39r–v, 40r–v, 41r–v, 42v, 43r, 47v, 55v, 56r, 60v. Ostiensis f. 38v, 39r, 47v, 51v, 55v.)

ff. 116r–117v. Johannes Andreae: Lectura in arborem affinitatis

f. 118r. vacuum

f. 118v. „1548 Herr dem Will geschech Wülpacher.” – „p. d. pet[rus] de panormo de scicilia pro pe[cia] ope[r]is Sexti ad st[ationarium] h[abe]t xxiii] 8 Junii.”

Peciarum I–XII, XIV, XVII–XXI, XXIII, XXVII, XXX, XXXIII–XXXVII. notae: f. 3r in margine: „hic f[i]n[is] p. p[ri]ma.” f. 6r in margine: „hic f[i]n[is] II p.” item ff. 9r, 12r, 15r, 17v, 20v, 23v, 26v, 30r, 33r, 36r, 42r, 51r, 55r, 58r, 61r, 64v, 72r, 87v, 99r, 102v, 107v, 112v, 114v, 115r.

Correctorum notae: f. 33r in margine: „cor”, f. 38r in margine: „cor [finis] III”, f. 115r in margine: „cor [finis] XV”

Questionum notae: f. 24v in margine: „q̄o”, item ff. 55v, 58v, 91r, 101r, 102r, 104v, 108r–v, 109r.

Rövidítések

Bónis = BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp. 1971.

Denifle = DENIFLE, Heinrich: *Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom J. 1317–1347 und deren Verhältniss zu jenen Paduas, Perugias, Florenz*. Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters. Bd. 3. Berlin, 1887. 196–397.

Destrez = DESTREZ, Jean: *La Pecia dans les manuscrits universitaires du XIIIe et du XIVe siècle*. Paris, 1935.

Catalogue I. = *A Catalogue of Canon and Roman Law Manuscripts in the Vatican Library*. Compiled at the Institute of Medieval Canon Law under the direction of Stephan KUTTNER with aid of the Deutsches Historisches Institut Rom under the direction of Reinhard ELZE. Vol. I. Codices Vaticani latini 541–2299. Città del Vaticano, 1986. (Studi e testi 322.)

Catalogue II. = *A Catalogue of Canon and Roman Law Manuscripts in the Vatican Library*. Compiled at the Institute of Medieval Canon Law under the direction of Stephan KUTTNER with aid of the Deutsches Historische Institut Rom under the direction of Reinhard ELZE. Vol. II. Codices Vaticani latini 2300–2746. Città del Vaticano, 1987. (Studi e testi 328.)

Fink-Errera = FINK-ERRERA, Guy: *Une institution du monde médiéval: la „pecia” = Revue Philosophique de Louvain 60/1962/1. 184–243.*

Handbuch = *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. Bd. I. Mittelalter. (1100–1500). Hrsg. von Helmut COING. München, 1973.

Kódexek = *Kódexek a középkori Magyarországon*. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. 1985. nov. 12.–1986. febr. 28. Bp. 1985.

La production du livre = *La production du livre universitaire au moyen age*. Exemplar et pecia. Acte du symposium tenu au Collegio San Bonaventura de Grottaferrata en mai 1983. Text réunis par Louis J. BATAILLON, Bertrand G. GUYOT, Richard H. ROUSE. Paris, 1988.

Malagola = MALAGOLA, Carlo: *Statuti della Università e dei collegi dello Studio bolognese*. Bologna, 1888.

Rouse = ROUSE, Richard H. – ROUSE, Mary A.: *The Book trade at the University of Paris ca. 1250 – ca. 1350*. In: *La production du livre*. 41–113.

Schooner = SCHOONER, Hugues: *La production du livre per la pecia*. In: *La production du livre 17–37*.

Zamponi = ZAMPONI, Stefano: *Exemplaria, manoscritti con indicazioni de pecia e liste di tassazione di opere giuridiche*. In: *La production du livre 125–132*.

KÖRMENDY, KINGA

**Ein Kodex mit ungarischer Bezug aus der Buchkultur der Universität Bologna
im 14.–15. Jahrhundert**

Die Abhandlung enthält neue Forschungsergebnisse über Cod. 2042. der Österreichischen Nationalbibliothek, aus dem 14. Jahrhundert, der zwei Werke des Johannes Andreae (*Glossa ordinaria in Librum sextum, Lectura in arborem affinitatis*) enthält. Bisher beschäftigte man sich mit dem Kodex nur von kunsthistorischem Gesichtspunkt aus und man hat falsche Folgerungen bezüglich seines Besitzers und seines Benutzers gezogen. Die Verfasserin erweiterte die Forschungsgesichtspunkte mit ihren kodi-kologischen Untersuchungen und stellte fest, daß der Kodex samt den Einschriften und Löschungen seit den 30-er Jahren des 15. Jahrhunderts in Ungarn geraten konnte, wo er eingebunden und zu Buda benutzt wurde. Die Feststellungen der Abhandlung, beweisen, daß der von Niccolo da Bologna illuminierte und pecia-Vermerke aufweisende Kodex ein bislang unregistriertes Denkmal der Bologneser Buchkultur an der Universität aus dem 14.–15. Jahrhundert vertritt. Aufgrund einer Eintragung auf Blatt 118v kann bewiesen werden, daß eine Kopie des *Liber sextus* mit pecia-Technik in Bologna noch in den 1420er Jahren hergestellt wurde. Die Handschrift kam dann, etwa ein Jahrzehnt später nach Ungarn. In Buda konnte sie nur in der königlichen Kanzlei eingebunden worden, da das Pergamentvorsatzblatt mit der Supplikation Ludwigs I., Königs von Ungarn (1342–1382) an den Papst um 1346, in welcher der König um Dispensation für die ungarische Heiratsabsicht des serbischen Königssohnes bittet, nur hier zum Handschriftencorpus hinzugefügt werden konnte. Diese Supplikation ist zudem eine bislang unbekannte Quelle für die ungarisch-serbischen Beziehungen zum Vatikan.